

УДК 371.211.24:371.15

DOI: 10.31499/2706-6258.1.2019.178127

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ ЗАКЛАДІВ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

Косенчук Ольга, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології дошкільної освіти та дитячої творчості, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова.

ORCID: 0000-0002-1733-5937

E-mail: kosenchuk@ukr.net

У статті розкрито ключові аспекти формування професійної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти в процесі фахової підготовки. Автором розроблено та апробовано умови формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти. Апробація була проведена на базі Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Презентовані інструменти, включали аналіз відповідних теоретичних і методологічних джерел, а також узагальнення досвіду викладача з викладання курсу «Сучасні стратегії формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти» студентам НПУ ім. М. П. Драгоманова. Акцентовано увагу на етапи формування професійної компетентності майбутніх педагогів закладів дошкільної освіти; обґрунтовані вимоги до сучасного педагога.

Ключові слова: професійна компетентність, інноваційні педагогічні технології, педагоги закладів дошкільної освіти, установа вищої освіти, фахова підготовка, система освіти, студенти, педагогічна освіта.

FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE EDUCATORS OF PRESCHOOL ESTABLISHMENTS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL TRAINING

Kosenchuk Olha, PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy and Psychology of Preschool Education and Children's Creation, National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov.

ORCID: 0000-0002-1733-5937

E-mail: kosenchuk@ukr.net

The article reveals the key aspects of forming the professional competence of future educators of preschool establishments in the process of professional training. The author has developed and tested the conditions for the formation of professional competence of future educators of preschool establishments. National Pedagogical Drahomanov University students of the 3rd year, Faculty of Pedagogy and Psychology, were chosen as the experimental research base.

The presented tools included analysis of the relevant theoretical and methodological sources, as well as generalization of the teacher's experience in teaching "Modern strategies for forming the professional competence of future teachers of preschool establishments" to the students of the National Pedagogical Drahomanov University.

The emphasis is on the stages of formation of professional competence of future teachers of preschool

establishments; justified requirements for a modern teacher. On the basis of the analysis of theoretical developments, the key criteria for the formation of professional competence of future educators in higher education institutions are: emotionality and value, cognitivity, professional activity, reflexion.

The results of the qualifying stage required the justification of the pedagogical conditions for the formation of professional competence of future educators in the process of professional training.

The introduction of pedagogical conditions was through the development and testing of a special course "Modern strategies for the formation of professional competence of future educators of preschool education institutions", conducting content-technological support through innovative learning tools.

The article substantiates the need to prepare competent future educators for work with preschool children by developing and implementing a special course for the formation of professional competence of future educators in the process of professional training.

At the control stage, it is established that the proven results are statistically significant.

Keywords: *professional competence, innovative pedagogical technologies, educators of preschool establishments, higher education establishment.*

Пріоритетним завданням сучасної освіти в Україні є надання якісних освітніх послуг у закладах освіти всіх рівнів. Зокрема, система вищої освіти виходить на новий етап свого розвитку, відповідно до Міжнародних стандартів, орієнтованих на практичну підготовку майбутніх фахівців та формування в них ряду компетенцій.

Розвивати сучасну особистість педагог має інноваційними педагогічними технологіями із доведеною ефективністю. За даними Міністерства освіти і науки України 16 % педагогів готові до впровадження інновацій; у 18 % респондентів виникають сумніви, щодо їхньої ефективності; а 66 % освітян не готові впроваджувати інноваційні освітні технології в професійну діяльність, адже не мають достатньої кількості знань, щодо їх реалізації, тому й застосовують на практиці «перевірені» методи, які у переважній більшості вже є неефективними.

Тому, особливої актуальності набувають спеціально організовані педагогічні умови фахової підготовки майбутніх освітян готових до ефективної освітньої діяльності в закладах дошкільної освіти.

Нормативно обґрунтовані парадигми фахової підготовки фахівців системи освіти України окреслені наступними директивами: «Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», Законами України «Про вищу освіту», «Про дошкільну освіту», Базовим компонентом про дошкільну освіту – спрямовують навчальні заклади на покращення її якості в усіх галузях, а особливо щодо роботи з дітьми дошкільного віку.

Аналізуючи наукову літературу з проблематики дослідження розкрито теоретичні та методичні засади професійно-педагогічної підготовки фахівців дошкільної освіти.

На теоретичному рівні окремі аспекти проблеми формування професійної компетентності майбутніх вихователів в процесі фахової підготовки є предметом міждисциплінарних досліджень українських і зарубіжних учених.

Вивченням та аналізом поняття «компетентність» займаються вчені: С. Бондар, І. Гушлевська, О. Пометун, І. Родигіна, Г. Селевко, А. Хуторський, С. Шишов, М. Кадемія, Т. Ткаченко, Л. Отрощенко, О. Лисак. Значний внесок у розвиток теоретико-методологічних засад упровадження компетентнісного підходу зробили зарубіжні і українські вчені, зокрема: О. Дахіна, Б. Авво, А. Бермус, Ю. Татур, А. Вербицький, І. Зимня, М. Князян, Б. Гершунський, А. Маркова, А. Митяєва,

Л. Морська, О. Овчарук, В. Красівський, В. Петрук, Д. Погонішева, О. Савченко, О. Субетто, С. Трубачева, О. Локшина та ін.

Сутність, зміст та структуру професійної компетентності, у своїх наукових розвідках обґрунтовують В. Байденко, В. Введенський, Т. Захараш, Н. Кучугурова, Дж. Равен. Шляхи формування компонентів професійної компетентності педагога досліджують Н. Бордовська, О. Дронова, Н. Гузій, О. Кучерявий, Л. Хоружа.

Формування професійної компетентності вихователів дошкільних навчальних закладів в умовах ступеневої підготовки висвітлюють Л. Артемова, А. Богуш, Н. Гавриш, І. Дичківська, Н. Кудикіна, Г. Підкурманна, Т. Поніманська, Т. Танько та ін.

Аналізу питань підготовки спеціалістів для дошкільних установ та осмислення процесів, специфічних для України, відображено в працях Л. Артемової, А. Богуш, Н. Калініченко, О. Кононко, О. Сухомлинської та ін. Проте питання спеціально організованих педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки залишається відкритим.

Мета статті – наукове обґрунтування та експериментальна апробація педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

Поняття «професійна компетентність майбутніх фахівців дошкільного виховання» визначено як інтегративну професійно-особистісну характеристику, яка включає сукупність цінностей, мотивів, знань, умінь, досвіду, особистісних та психологічних якостей, що забезпечують здатність фахівця ефективно виконувати професійні функції й завдання, сприяють самореалізації та саморозвитку особистості. Професійна компетентність дає можливість фахівцю успішно виконувати різноманітні види професійної діяльності, поєднує в собі великий спектр практичних дій і знань, показує ступінь сформованості професійної культури спеціаліста і визначає результати його роботи.

У нашому дослідженні ми погоджуємося з трактуваннями поняттями, які визначила Г. Беленька *«компетентність» визначається як підготовленість і реалізована здатність суб'єкта праці до виконання завдань і обов'язків повсякденної діяльності* [2, с. 18].

У своїй роботі Г. Селевко, класифікуючи за видом діяльності, виділяє такі компетентності: трудова; навчальна, ігрова, комунікативна; за об'єктом діяльності: професійна; предметна; профільна [10, с. 140].

Зупинимось детальніше на обґрунтуванні професійної компетентності. Отже, професійна компетентність майбутнього спеціаліста формується на засадах теоретичних знань, практичних умінь, значущих особистісних якостей та життєвого досвіду, що зумовлює готовність фахівця до виконання професійних обов'язків та забезпечує високий рівень його самоорганізації. Зміст цього поняття обумовлюється багатьма факторами, зокрема, рівнем розвитку техніки, науки, економіки, освіти; процесами, які відбуваються в суспільстві; суспільним замовленням.

Формування професійної компетентності – циклічний процес педагогічної діяльності, під час якого необхідно постійне підвищення рівня професіоналізму. Взагалі, процес саморозвитку обумовлений біологічно і пов'язаний з соціалізацією і індивідуалізацією особистості, яка свідомо організовує власне життя, а значить, і власний розвиток. Фактор середовища здійснює вплив на стимулювання професійного

саморозвитку, який сприяє формуванню професійної компетентності.

Позитивно впливатиме на процес формування професійної компетентності фахівця дошкільної освіти – створена демократична система управління у закладі дошкільної освіти [8]. Адже, зазначена вище система стимулювання співробітників, і різні форми педагогічного моніторингу (не контролю), до яких можна віднести анкетування, експертизи, тестування, співбесіди, і внутрішньошкільні заходи з обміну досвідом, конкурси, та презентація власних досягнень [1].

«Професійна компетентність – вид компетентності, що характеризує особистість в контексті виконання нею професійних обов'язків» [3].

Н. П. Волкова для інтенсифікації процесу навчання пропонує наступну послідовність або етапи формування професійної компетентності майбутніх фахівців відповідно до положень компетентнісного підходу:

- 1) виявлення умов ефективного формування у студентів професійної компетентності;
- 2) визначення ключових компетенцій для даної сфери професійної діяльності;
- 3) розробка моделей формування професійної компетентності майбутніх фахівців;
- 4) обґрунтування оптимальних технологій, що сприяють оволодінню компетентністю, розширюють можливості компетентнісного вибору особистістю професійного шляху;
- 5) розробка, апробація та впровадження моделей формування професійної компетентності фахівця в навчальний процес ЗВО;
- 6) проектування та поетапна апробація компетентнісно-зорієнтованого навчання, спрямованого на професійне становлення майбутніх фахівців;
- 7) побудова моделей на діагностичній основі, апробація інструментарію для оцінки рівня сформованості професійної компетентності фахівців;
- 8) апробація методично-цільового управління навчальним процесом з використанням моделювання;
- 9) розвиток інтерактивних технологій та підвищенні інноваційної культури педагогічних кадрів.

Враховуючи зазначене вище, можна зауважити, що дослідниця у процесі навчання необхідно наполягає на створенні спеціальних педагогічних умов, які дозволять студентам засвоїти певну систему знань, навичок і умінь, які дозволять успішно здійснювати професійну діяльність.

Важливим етапом формування професійної компетентності є моделювання ситуацій, адже дозволяє створити об'єкт, аналогічний реальному, на якому можна відпрацьовувати уміння і навички майбутньої професійної діяльності за відсутності можливості роботи на виробничому об'єкті.

Метод моделювання створює сприятливі умови для формування професійної компетентності майбутніх фахівців, стимулює активність і самостійність у вирішенні професійних завдань.

Разом з тим, практика навчання у вищій школі показує, що застосування моделювання в навчальних дисциплінах є край рідкісним, формальним і несистематичним явищем.

Важливим є регулярне навчання студентів методам вирішення професійних задач, причому систематично і цілеспрямовано. Моделювання у складі інших методів

активного навчання є найбільш продуктивним методом становлення професійної компетентності майбутніх фахівців, тобто цей метод направлений на засвоєння і застосування знань, умінь і навичок у професійній діяльності, а також розвиток професійно важливих якостей в умовах, максимально наближених до дійсних.

Саме під час фахової підготовки у закладах вищої освіти майбутні вихователі повинні бути готові до саморозвитку пізнавальних здібностей; **навички вирішення проблем:** розвинуте творче та критичне мислення та навички діяльності; бути готовими до застосування інформації в нових ситуаціях; вміти керувати складними діалоговими відносинами; вміти приймати нестандартні рішення; логічний розрахунок і навички аналізу; **взаємодія та навички комунікативності:** вміти слухати та занотовувати; вміти проводити бесіду та навички ведення переговорів; навички мови; культурна грамотність і навички взаємодії; навички технології комунікацій; **навички співробітництва:** навички взаємодії; здатність брати до уваги інших людей; гнучкість у людських відносинах; адаптованість; здатність виправляти власні дії та самопізнання; **етичні та естетичні навички:** здатність вирішувати етичні проблеми та робити вибір; справедливість; прийняття на себе персональної відповідальності за власні дії.

Сучасна підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти має досліджуватися як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності.

Значно оновлюється зміст навчально-виховної підготовки студентів з педагогічних дисциплін з опорою на сучасні теоретико-методологічні концепції особистісно-діяльнісного напрямку, національну і зарубіжну демократичну педагогічну спадщину, що дає можливість використати багатий і надзвичайно цінний виховний досвід. Передбачається ознайомлення студентів з альтернативними виховними системами, педагогічними інноваціями.

Багаторівнева підготовка спрямовується на вдосконалення й переробку нормативних курсів, електронних курсів, які вводяться у ЗВО для забезпечення освітніх, виховних і кваліфікаційних потреб особи та суспільства, ефективного використання набутого навчального досвіду, традицій, регіональних потреб.

Відбуваються зміни й у засобах педагогічної комунікації, формах і методах педагогічної взаємодії.

Нова позиція передбачає зміну статусу студента, який перетворюється в суб'єкт пізнавальної діяльності за умови створення стимулюючого середовища для розвитку його здібностей, інтересів, нахилів, потреб. В освітньому процесі ЗВО відбувається перехід від масово-репродуктивного до індивідуально-творчого підходу.

Формування професійної компетентності майбутніх вихователів у ЗВО передбачає цілеспрямоване створення умов, що відповідають потребам сучасної освіти та сучасним вимогам суспільства. В основу нашого дослідження покладено переконання, що *педагогічні умови є базовим чинником педагогічного процесу, спрямованого на формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки у ЗВО.* Під формуванням професійної компетентності ми розуміємо якісні та кількісні зміни в структурі особистості, що виявляються у здатності до виконання функцій вихователя, здійснення професійної діяльності.

Педагогічними умовами формування професійної компетентності майбутніх

вихователів визначено: *спрямованість педагогічної освіти на формування у студентів стійкої професійно-орієнтованої мотивації до опанування професійно значущих знань і вмінь; забезпечення взаємозв'язку фахових дисциплін зі змістом професійної діяльності у процесі набуття студентами знань, умінь та навичок вирішення організаційних, соціально-комунікативних, управлінських та інших завдань; запровадження у процесі навчання студентів активних форм, методів та інноваційних засобів навчання, що надають можливість моделювати ситуації, функціональні можливості яких є основою для формування їх професійної компетентності; розробка навчально-методичного забезпечення для формування у студентів професійної компетентності.*

На основі аналізу теоретичних напрацювань визначено чотири ключові критерії сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів у ЗВО: *емоційно-ціннісний; когнітивний; професійно-діяльнісний; рефлексивний.*

Зупинимось детальніше на експериментальній перевірці педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів у закладі вищої освіти; аналізі результатів дослідження.

Експериментальна перевірка складалася з 3 етапів: констатувального, формувального та контрольного.

Експериментальною базою дослідження було обрано НПУ ім. М. П. Драгоманова, факультет педагогіки і психології, студентів 3 курсу.

Під час констатувального етапу експерименту за допомогою стандартизованих діагностик ми визначали рівні сформованості професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки у ЗВО.

Результати констатувального етапу обумовили необхідність обґрунтування педагогічних умов формування професійної компетентності майбутніх вихователів в процесі фахової підготовки.

Упровадження педагогічних умов відбувалося шляхом розроблення і апробації спецкурсу «Сучасні стратегії формування професійної компетентності майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти»; проведення змістовно-технологічного забезпечення через інноваційні засоби навчання.

Обґрунтовано необхідність підготовки компетентних майбутніх вихователів до роботи з дітьми дошкільного віку шляхом розробки і впровадження спецкурсу для формування професійної компетентності майбутніх вихователів у процесі фахової підготовки.

На етапі контрольного зрізу встановлено, що за результатами формувального етапу експерименту: кількість студентів, які досягли високого рівня сформованості професійної компетентності, в ЕГ зростає на 24,4 %, в КГ – на 8,7 %; середнього – на 11 % в ЕГ і відповідно на 3,5 % – у КГ; а з низьким рівнем зменшилась на 31,3 % в ЕГ і на 10,3 % – у КГ. Доведено, що апробовані отримані результати є статистично значущими.

Стаття не вичерпує всіх аспектів проблеми дослідження. Перспективним вважаємо вивчення змістово-технологічних аспектів формування професійної компетентності майбутнього вихователя засобами інтерактивних технологій; аналіз міжнародних та вітчизняних підходів до складових системи підготовки сучасного педагога.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Базовий компонент дошкільної освіти / наук. керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; автор. кол.: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л. та ін. Київ, 2012. 26 с.
2. Беленька Г. В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання: монографія. Київ: Світич, 2006. 304 с.
3. Беленька Г. В. Формування професійної компетентності сучасного вихователя дошкільного навчального закладу: монографія. Київ: Університет, 2011. 320 с.
4. Богуш А. М. Компетентнісний підхід до комунікативно-мовленнєвої професійної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти. *Комунікативно-мовленнєвий супровід ставлення україномовної особистості майбутніх фахівців дошкільної освіти півдня України*: навч. посіб. Одеса, 2013. С. 32–92.
5. Довкуш Н. В. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до прогностичної діяльності: автореф. дис. ... канд. лед. наук: 13.00.04. Ялта, 2011. 20 с.
6. Про вищу освіту: Закон України від 7 лютого 2017 року № 1838-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/1556-18>
7. Кононко О. Л. Ціннісне самоставлення як складова компетентності фахівця соціально-педагогічного профілю. *Наукові записки [Ніжин. держ. ун-ту ім. М. Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки*. 2012. № 3. С. 21–24. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_3_7.pdf.
8. Косенчук О. Г., Бахмат Н. В. Модель інформаційно-комунікаційного забезпечення управління якістю дошкільної освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. Т. 69, № 1. С. 246–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_23
9. Кремень В. Г. Нові вимоги до якісної освіти. *Освіта України*. 2006. № 45/46. С. 6–7.
10. Селевко Г. К. Компетентности и их классификация. *Народное образование*. 2004. № 4. С. 138–143.

REFERENCES

1. Bazovyi komponent doshkil'noi osvity. (2012). A. M. Bohush (Ed.), Bieliienka H. V., Bohinich O. L. et al. Kyiv [in Ukrainian].
2. Bieliienka, H. V. (2006). Vykhovatel ditei doshkilnoho viku: stanovlennia fakhivtsia v umovakh navchannia. Kyiv: Svitych [in Ukrainian].
3. Bieliienka, H. V. (2011). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti suchasnoho vykhovatel'ia doshkilnoho navchalnoho zakladu. Kyiv: Universytet [in Ukrainian].
4. Bohush, A. M. (2013). Kompetentnisnyi pidkhid do komunikatyvno-movlennievoyi profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity. *Komunikatyvno-movlennievyyi suprovid stavlennia ukrainomovnoi osobystosti maibutnikh fakhivtsiv doshkilnoi osvity pivdnia Ukrainy*. Odesa, 32–92 [in Ukrainian].
5. Dovkush, N. V. (2011). Pidhotovka maibutnikh vykhovateliv doshkilnykh navchalnykh zakladiv do prohnostychnoi diialnosti. *Extended abstract of candidate's thesis*. Yalta [in Ukrainian].
6. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 7 liutoho 2017 roku № 1838-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/1556-18>
7. Kononko, O. L. (2012). Tsinnisne samostavlennia yak skladova kompetentnosti fakhivtsia sotsialno-pedahohichnoho profilu. *Naukovi zapysky [Nizhyn. derzh. un-tu im. M. Hoholia]. Ser. Psykhol.-ped. nauky*, 3, 21–24. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Nzspp_2012_3_7.pdf [in Ukrainian].
8. Kosenchuk, O. H., Bakhmat, N. V. (2019). Model informatsiino-komunikatsiinoho zabezpechennia upravlinnia yakistiu doshkilnoi osvity. *Informatsiini tekhnolohii i zasoby navchannia*, Vol. 69, 1, 246–257. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ITZN_2019_69_1_23 [in Ukrainian].
9. Kremen, V. H. (2006). Novi vymohy do yakisnoi osvity. *Osvita Ukrainy*, 45/46, 6–7 [in Ukrainian].
10. Selevko, H. K. (2004). Kompetentnosty y ykh klasyfikatsiya. *Narodnoe obrazovanye*, 4, 138–143 [in Russian].